

СЦЕНОГРАФІЯ ЯК СКЛАДОВА МОНУМЕНТАЛЬНО-ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА ІНТЕР'ЄРУ ТЕАТРУ

© Проскуряков В.І, Ярема Д.Р., 2012

Висвітлено явище сценографії як однієї із основних складових монументально-декоративного мистецтва інтер'єру театру.

Ключові слова: *сценографія, дизайн, мистецтво, інтер'єр, театральна дія.*

The article is about of Scenography as one of basic constituents of decorative art of interior of a theatre.

Key words: *scenography, design, art, interior, theatre play.*

Постановка проблеми

В Україні та світі досі не розроблено теорію сценографії не тільки як статичних творів художників сцени, а як одну з головних складових формування монументально-декоративного мистецтва інтер'єрів і як головний засіб формування в них просторів театральної дії.

Аналіз наукових досліджень і публікацій

Існує багато праць з історії театрально-декоративного мистецтва. Це дослідження В.І. Березкіна, Дж. Гасснера, О.Р. Кугель, О.О. Гвоздьова, П.О. Маркова, І.Я. Гремиславського, Е.С. Громова, М.Г. Єткінда, М.І. Пожарської, Ю.М. Лотмана, Ф.Я. Сиркіної, М.Е. Костіна та ін. Також існує багато досліджень з історії дизайну інтер'єру. Це роботи Д. Пайла, Дж. Крафта, С. Трокме. Проте, за винятком праць В.І. Проскурякова та В.В. Базанова, недостатньо висвітлена сценографія як один з головних засобів проектування інтер'єрних театральних просторів, у яких цю науку розглядають як засіб формування водночас і театральної архітектури, і архітектури театральної дії.

Формування цілі статті

Метою є висвітлення одного з аспектів згаданої проблеми, а саме – визначення сценографії як складової формування монументально-декоративного мистецтва інтер'єру і як засобу формування в ньому просторів театральної дії.

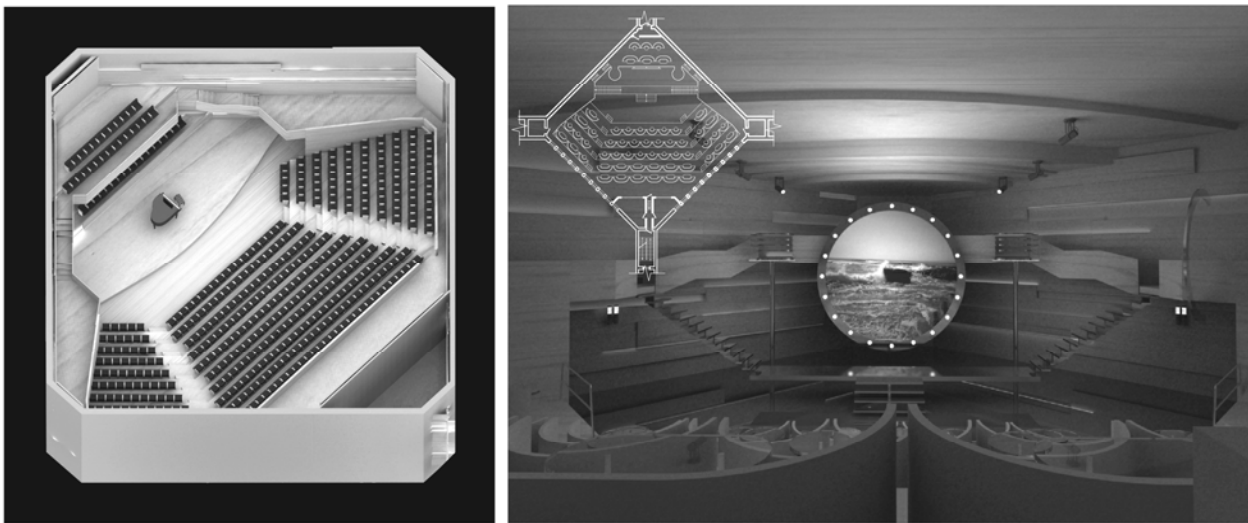
Виклад основного матеріалу дослідження

Генеza розвитку світової сценографії дає підстави стверджувати, що сценографія не лише статичний твір художника, що декорує виставу, а й засіб формування архітектури середовища театральної дії. А тому зрозумілим є те, що архітектори-дизайнери основні прийоми формування архітектури середовища сцени відпрацьовують у реальних проектах просторів щоденного людського буття. В Україні лідером у цій сфері є кафедра дизайну архітектурного середовища Інституту архітектури Національного університету “Львівська політехніка” [1]. Викладачі та студенти реально працюють у сфері науково-проектного та методичного обґрунтування явища сценографії у навчально-пошуковій практиці архітекторів-дизайнерів (рис. 1).

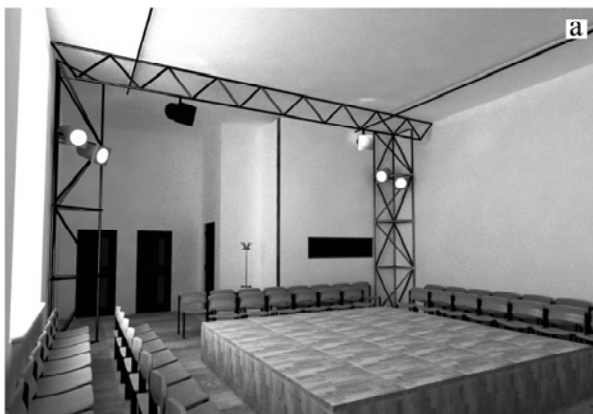
Хронологія розвитку мистецтва сценографії за значущістю переважної театральної функції складається з таких етапів: прасценографії (персонажна функція – від homo sapientis до V ст. до н.е.); ігрової сценографії (від V ст. до н.е. до XV ст. – античність, середньовіччя); декоративного мистецтва (функція позначення місця дії – XV ст. – початок XX ст.); дієвої сценографії (сценографія є динамічним елементом вистави – початок XX ст. і до тепер) [2].

а

б

в

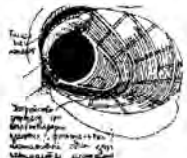
Рис. 1. Приклади розробок кафедри дизайну архітектурного середовища Львівської політехніки: а – проект об'ємно-просторового вирішення навчального театру-студії Б. Козака факультету культури і мистецтв Львівського національного університету ім. І. Франка у м. Львові (арх. В. Проскураков, Д. Ярема, І. Копиляк); б – проект сценографічного вирішення актового залу відпочинкового комплексу "Мі-100" в м. Львові (арх. В. Проскураков, Д. Ярема); в – проект об'ємно-просторового вирішення театру "І люди і ляльки" в м. Львові (арх. В. Проскураков, Д. Ярема, Б. Гой)

Основними функціями сценографії є: **функція позначення місця дії**, (яка ділиться на функцію позначення конкретного місця дії і на функцію створення узагальненого місця дії), **ігрова** і **персонажна** функції. За важливістю тієї або іншої функції можна класифікувати вистави театральних художників. У другій половині ХХ ст. відбулося формування нової системи творення художнього середовища театральної гри – «дієвої сценографії». Вона характеризується синтезом усіх трьох головних функцій у кожному конкретному оформленні вистави [3].

У результаті наукової та проектної діяльності кафедри доведено, що основними типами з погляду візуального сприйняття є: **площинна, об'ємна, просторова, комплексна сценографії**. (табл. 1).

Таблиця 1

Основні типи сценографії з погляду візуального сприйняття

	Площинна	Об'ємна	Просторова	Комплексна
Приклади:				

Розрізняють такі основні типи сценографічної організації системи зал-сцена в театральних будівлях і просторах: фронтальний, глибинний, аренний, симультанний, кільцевий, панорамний.

На основі досліджень упродовж останніх років науковці встановили, що головними сучасними пошуками в галузі сценографії є:

- розвиток фронтального, глибинного формування мізансцен (опера, балет, система Станіславського);
- злам фронтальності (італійська сцена-коробка), аксонометричне сприйняття простору (експерименти Мейерхольда, Таїрова);
- розкриття простору в усіх напрямках (діяльність Пискатора, проектні пошуки кафедри дизайну архітектурного середовища Національного університету “Львівська політехніка”);
- пошуки нових гіпернатуральних форм сценічного простору (вистави Охлопкова, проекти “Баухауза”, кафедри дизайну архітектурного середовища Національного університету “Львівська політехніка”);
- розвиток дії психологічної драми в камерному гнучкому просторі (оформлення типу “навколишнього середовища” Є. Гротовського);
- дематеріалізація сценографії (світлові проєкції Й. Свободи).

Тож можна стверджувати, що основні напрями розвитку сценографічної організації системи зал-сцена, які виникли за допомогою проєкції розроблених сценографічних прийомів на архітектуру театру режисерами-новаторами, це:

- розвиток глибинної сцени-коробки (сценографічні рішення Станіславського, опера, балет);
- розвиток арени (конструктивізм В. Мейерхольда);
- об'єднання арени і глибинної сцени в одному комплексі за допомогою його трансформації (розробки Е. Пискатора, розробки кафедри дизайну архітектурного середовища Національного університету “Львівська політехніка”);
- пошук нетрадиційної сценографічної організації (Охлопков, розробки “Баухауза”, розробки кафедри дизайну архітектурного середовища Національного університету “Львівська політехніка”);
- розвиток ідеї пустого простору (психологічна драма Е. Гротовського);
- використання сценічної техніки і технології як головного засобу для побудови театального простору.

Головною ж якісною характеристикою театрального простору для задоволення багатьох вимог сценографії є і залишиться в майбутньому його гнучкість.

Як і для формування функціонально-стильових ознак інтер'єрних просторів, у сценографії основними чинниками, що впливають на її формування, є: культурологічний, технічний, естетичний.

Культурологічний чинник – фактор, що спонукав до виникнення театрального мистецтва загалом і його еволюції. З ним пов'язана поява перших театральних просторів в Україні і світі, виникнення, формування і розвиток жанрів.

Естетичним чинником є і залишиться спосіб сприйняття вистави глядачем. Естетичний вплив вистави на глядача на різних типах сцени – не однаковий. Відкрита сцена, що підводить актора до глядача, зумовлює прямий контакт між сценою і залом, створюючи умови для безпосередньої участі глядачів у творчому процесі, час від часу даючи їм можливість участі в самому процесі вистави. Світ, що відтворюється у замкненому просторі сценічної коробки театру, ілюзорно відокремлений від людини, що дивиться виставу. Дія розвивається не серед глядачів, а в іншій, самостійній сфері, в яку глядач проникнути не може [4].

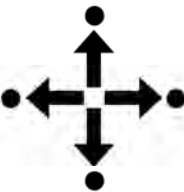

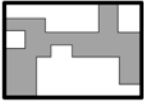
Наступним за важливістю впливу на формування сценографії є **технічний чинник**. Практика багатьох режисерів і художників театру показує, що застосування технічних досягнень у галузі театрального мистецтва може суттєво збагатити просторове вирішення вистави, урізноманітнити її пластичну форму. Проте методи і міра використання техніки визначаються потребами конкретного театру, а іноді конкретної вистави [5].

Підсумовуючи попередні результати досліджень і експериментів, можна сформулювати **рекомендації щодо сучасного архітектурного проектування як театральних будівель і споруд, так і інтер'єрних просторів з урахуванням сценографії як одного із засобів дизайну середовища.**

Головним фактором, що має формувати сучасну архітектуру театру, є дизайн-сценографія, яка може стати не лише центральним поняттям у співпраці режисера і сценографа, але й архітектора і дизайнера [6]. Вона визначається щонайменше шістьма можливими типами взаємного розташування об'єкта і суб'єкта сприйняття дизайну середовища: традиційне порталне (глибинне) сприйняття, арена, відкритий простір (сцена з розвиненим, винесеним у зал просценіумом), кільцевий простір (кільцева сцена), панорамний простір, симультанний простір (табл. 2).

Таблиця 2

Типи взаємного розташування об'єкта і суб'єкта сприйняття дизайну середовища

Напрямок					
Піктограма					
Тип сприйняття	Глибинний	Поперечний	Арена	Панорамний	Симультанний

Для побудови театральних просторів і організації дії в приміщеннях і будівлях на основних засадах сценографічного дизайну середовища рекомендується:

- проектування гнучкого простору, що трансформується вручну за допомогою модульних конструктивних елементів, які можуть міняти своє положення по горизонталі і вертикалі, створюючи тим самим різноманітні комбінації просторів;
- проектування гнучкого простору засобами малої механіки: використання трансформованих порталів, рухомих підлог, а також перегородок, ширм тощо;
- використання світла як головного засобу для створення форми простору та його психоемоційного наповнення;
- комплексне рішення з одночасним використанням засобів малої механіки і модульних конструктивних елементів.

Отже, сценографія це не лише окремий вид монументально-декоративного мистецтва, але й у сучасних умовах – це мистецтво аранжування простору, основні засади сценографії вже давно використовуються у сучасному дизайні інтер'єрних та екстер'єрних просторів театру. Тому сценографічне мистецтво може і повинно бути сферою опрацювання архітекторами-дизайнерами.

Висновки

1. Визначено, що вплив сценографії на формування новітньої архітектури інтер'єрних просторів є одною з важливих їхніх особливостей, а деколи і визначальною. В архітектурному проектуванні це проявляється в переносі архітекторами-дизайнерами розроблених художниками, сценографами, режисерами сценографічних рішень в архітектурі театрального простору загалом.

2. Узагальнені результати аналізу основних чинників, що впливають на формування сценографії як складової дизайну архітектурного середовища, головними з яких є такі: культурологічні, ідеологічні, політичні, архітектурно-просторові, дійові, технічні, технологічні, естетичні.

3. Зроблено висновок, що сценографія у сучасних умовах це не лише окремий вид монументально-декоративного мистецтва, але й мистецтво аранжування простору, а основні її засади вже давно використовуються у сучасному дизайні інтер'єрних та екстер'єрних театральних просторів щоденного буття.

4. Доведено, що сценографія може і повинна бути сферою діяльності архітекторів-дизайнерів.

1. Проскураков В.І., Ярема Д.Р. Висвітлення явища сценографії як головної складової архітектури в навчальному та пошуковому проектуванні кафедри дизайну архітектурного середовища Національного університету “Львівська політехніка” // Вісн. Нац. ун-ту “Львівська політехніка”: “Архітектура”. – Львів, 2009. – № 656. – С. 170–175.
2. Проскураков В.І., Ярема Д.Р. Сценографія як головна складова архітектури театру // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті: Збірка наукових праць вузів художньо-будівельного профілю України і Росії. – Харків: ХДАДМ, 2008. – № 1, 2, 3. – С. 245–248.
3. Архитектура советского театра / Ю.Д. Хрипунов, Ю.П. Гнедовский, С.В. Гнедовский и др. – М.: Стройиздат, 1986. – С. 25.
4. Базанов В.В. Сцена XX века. – Л.: Искусство, 1990 – С. 120–123.
5. Бархин Г.Б. Архитектура театра. – М.: Издательство Академии архитектуры СССР. – 1947. – С. 207.
6. Проскураков В.І. Архитектура Українського театру. Простір і дія: Монографія. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, Вид-во “Срібне слово”, 2004. – С. 523.